

УДК 152.27

Ю.В. КОШЕВА, М.В. КІРЮХІНА, О.В. ХОМЯК
Кременчуцький льотний коледж Національного авіаційного університету**ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ У РАНЬОМУ ДИТИНСТВІ**

В статті розглядаються закономірності психічного розвитку дитини та їх прояви на різних вікових етапах. Визначаються психологічні особливості кожного вікового періоду і їх роль у формуванні особистості. Проводиться аналіз проблем психічного розвитку дитини та оволодіння нею різноманітними діями. Визначаються фактори, які впливають на емоційний стан дитини та призводять до якісних змін в структурі її особистості. Розглядається ситуативно-дійове спілкування з дорослими як головний фактор у соціальній ситуації розвитку дитини. Обґрунтовано, що виховання і навчання цілеспрямовано впливають на розвиток особистості (на відміну від стихійного впливу середовища), вони постають як свідомо, підпорядкована певній меті діяльність, результати якої мають передбачуваний характер, при тому успішність виховання і навчання залежить від виконуваних дитиною колективних завдань та ставлення до них, внутрішньої позиції, прагнень та устремлень, оскільки дитина по-різному переживає успіхи й невдачі у діяльності та поведінці, внаслідок чого у неї можуть виникати позитивні й негативні переживання, посилюватися чи послаблюватися зацікавленість певними видами діяльності. Визначено, що переживання, почуття дитини опосередковують вплив оточення на її поведінку та діяльність, моральний досвід, а позитивна мотивація поведінки і діяльності зумовлює закріплення засвоєваних норм, сприяє їх перетворенню на внутрішні засоби регуляції. Завдяки їй формується важлива підструктура особистості – спрямованість – система стійких життєвих потреб, мотивів, інтересів, прагнень, стимулюючих переживань. Під впливом виховання й навчання формуються свідомість і самосвідомість, власне «Я», що опосередковує усі виховні впливи; активізується самопізнання, вироблення якостей, що відповідають ідеалам, життєвій меті, а педагоги та батьки мають керувати розвитком юної особистості, при чому цього можна досягти через організацію різноманітних взаємовідносин дітей з навколишнім середовищем та систематичне, послідовне підвищення вимог до них.

Ключові слова: особистість, психічний розвиток, дитина, власне «Я».

Ю.В. КОШЕВАЯ, М.В. КИРЮХИНА, О.В. ХОМЯК
Кременчугский летный колледж Национального авиационного университета**ФОРМИРОВАНИЕ ЛИЧНОСТИ В РАННЕМ ДЕТСТВЕ**

В статье рассматриваются закономерности психического развития ребенка и их проявления на разных возрастных этапах. Определяются психологические особенности каждого возрастного периода и их роль в формировании личности. Проводится анализ проблем психического развития ребенка и овладение различными действиями. Определяются факторы, которые влияют на эмоциональное состояние ребенка и приводят к качественным изменениям в структуре его личности. Рассматривается ситуативно-действенное общение со взрослыми как главный фактор в социальной ситуации развития ребенка. Обосновано, что воспитание и обучение целенаправленно влияют на развитие личности (в отличие от стихийного влияния среды), они возникают как сознательная, подчинена определенной цели деятельность, результаты которой имеют предсказуемый характер, при том успешность воспитания и обучения зависит от выполняемых ребенком коллективных задач и отношения к ним, внутренней позиции, стремлений и устремлений, поскольку ребенок по-разному переживает успехи и неудачи в деятельности и поведении, вследствие чего у него могут возникать положительные и негативные переживания, усиливаться или ослабляться заинтересованность определенными видами деятельности. Определено, что переживания, чувства ребенка опосредствуют влияние окружения на его поведение и деятельность, нравственный опыт, а положительная мотивация поведения и деятельности обуславливает закрепление усваиваемых норм, способствует их превращению в внутренние средства регуляции. Благодаря ей формируется важная подструктура личности – направленность – система устойчивых жизненных потребностей, мотивов, интересов, стремлений, стимулирующих переживаний. Под влиянием воспитания и обучения формируются сознание и самосознание, собственное «Я», которое опосредствует все воспитательные воздействия; активизируется самопознание, выработка качеств, соответствующих идеалам, жизненной цели, а педагоги и родители должны руководить развитием юной личности, причем этого можно достичь через организацию различных взаимоотношений детей с окружающей средой и систематическое, последовательное повышение требований к ним.

Ключевые слова: личность, психическое развитие, ребенок, собственное «Я».

Y.V. KOSHEVA, M.V. KIRUKHINA, O.V. KHOMYAK
Kremenchuk Flight College of National Aviation University

FORMATION OF PERSONALITY IN EARLY CHILD

The article discusses the patterns of mental development of the child and their manifestations at different age stages. The psychological characteristics of each age period and their role in the formation of personality are determined. The analysis of the problems of the child's mental development and mastering various actions is carried out. The factors that influence the emotional state of the child and lead to qualitative changes in the structure of his personality are determined. Considered situational-effective communication with adults as the main factor in the social situation of the child's development. It is substantiated that upbringing and education purposefully influence the development of a person (as opposed to the elemental influence of the environment), they arise as a conscious activity, which is subordinated to a specific goal, the results of which are predictable, and the success of upbringing and education depends on the collective tasks and attitudes carried out by the child to them, internal position, aspirations and aspirations, since the child experiences success and failure in activity and behavior in a different way, as a result of which he can have positive and negative experiences, intensify or weaken interest in certain activities. It was determined that the feelings and feelings of the child mediate the influence of the environment on his behavior and activities, moral experience, and the positive motivation of behavior and activities determines the consolidation of digestible norms and contributes to their transformation into internal means of regulation. Thanks to it, an important personality substructure is formed - orientation - a system of sustainable vital needs, motives, interests, aspirations, stimulating experiences. Under the influence of upbringing and learning, consciousness and self-consciousness are formed, an own "I" that mediates all educational influences; self-knowledge, development of qualities consistent with ideals, life goals is activated, and teachers and parents should lead the development of a young personality, and this can be achieved through organizing various relationships of children with the environment and systematically increasing the requirements for them.

Keywords: personality, mental development, child, own "I."

Постановка проблеми

Навряд чи для когось є таємницею, що особистість людини формується у ранньому дитинстві. Саме в дитинстві закладаються основні риси характеру, її сприйняття навколишнього світу, звички та так зване «Я». Насамперед те, якою саме буде особистість дитини залежить від батьків. Адже саме вони закладають своєрідний фундамент її становлення, а вже на другому місці – оточуюче середовище (соціум). Згодом це дитсадок, а потім – школа. У всьому цьому важливу роль відіграє психологічний фактор. Недарма існує приказка, – «Що посієш, те й пожнеш», у якомусь роді вона сюди підходить. Але перш ніж про це говорити, варто взагалі розглянути поняття особистості. Що ж взагалі таке особистість та як її можна охарактеризувати? Адже кожен із нас є різним, так би мовити неповторним. Так от, особистість є одним із основних понять філософської антропології. У матеріальному світі вона властива тільки людині. Тому питання формування особистості є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Важливість раннього дитинства у формуванні окремої людини і у становленні суспільства на початку ХХІ століття все більше усвідомлюється країнами світу, особливо з огляду на новітні наукові дослідження. Зокрема, висновки вчених під керівництвом нобелівського лауреата 2010 року Дж. Хекмана переконують: фінансові й ресурсні інвестиції держав у проекти для дітей раннього віку, що стимулюють їхній когнітивний, соціально-емоційний розвиток, сприяють більшому професійному й особистісному успіху людей в юнацькому та зрілому віці і приносять державі значну економічну віддачу. Тому міжнародні організації, благодійні фонди, установи, науковці різних країн консолідують свої зусилля для вирішення проблем раннього дитинства та забезпечення базових потреб і прав дитини. В Україні напрям розвитку і виховання дітей раннього віку започатковано дослідженнями І. Беха, А. Богуш, Е. Вільчовського, Н. Гавриш, О. Кононко, І. Рогальської, Т. Поніманської та інших [1, 2].

Метою статті є розкриття поняття «формування особистості у ранньому віці» в міжнародному освітньому просторі і вітчизняних наукових джерелах та виокремлення особливостей фізичного, психічного і соціального розвитку у єдності цих складників особистості сучасної дитини раннього віку.

Викладення основного матеріалу дослідження

Особистість – це відображення соціальної природи людини, розгляду її як індивідуальності та суб'єкта соціокультурного життя, що розкривається в контекстах соціальних відносин, спілкування і предметної діяльності. До того ж це соціально-зумовлена система психічних якостей індивіда, що визначається залученістю людини до конкретних суспільних, культурних та історичних відносин [6, с. 7].

Якщо брати до уваги сучасну психологію, то у ній нараховують десятки теорій особистості. І саме допарадигмальний характер психології не дає достатніх підстав для визначення, яка з них є правдивою. Наприклад,

С.Л. Рубінштейн зазначав, що для особистості характерний рівень психічного розвитку, який дозволяє їй свідомо керувати власною поведінкою та діяльністю. А от, суть особистості за К. Роджерсом виражає її самосвідомість, суб'єктивність, а також здатність діяти свідомо та відповідально.

Саме особистість є категорією й предметом вивчення психології особистості. Якщо розглядати визначення особистості з точки зору психології, то можна сказати, що це сукупність вироблених звичок і уподобань, соціокультурний досвід та набуті знання, психічний настрій, а також набір психофізичних рис та особливостей людини, її архетип, які визначають повсякденну поведінку та зв'язок суспільства з природою. До того ж цілісність психічних властивостей, процесів та відносин, за допомогою яких відрізняють одну людину від іншої [3, с. 32].

Якщо, наприклад, брати психолога, то для нього потенції конкретної людини різні. Це пов'язано з тим, що як вроджені, так і набуті людські якості є індивідуальними. У психології виникнення особистості як системної якості обумовлене тим, що індивід у спільній діяльності з іншими індивідами, так би мовити, змінює світ. Тим самим змінюючи себе і стаючи особистістю.

Розглядаючи ідеалістичну психологію можна зауважити, що вона розглядає особистість як особливу незмінну духовну сутність (цілком психічну істоту). У «гармонійній психології» в психоаналізі особистість трактувалася як ансамбль ірраціональних несвідомих потягів.

Можна виділити комплекс стійких компонентів особистості. Особистість характеризують наступні ознаки:

- розумність (визначає рівень інтелектуального розвитку);
- відповідальність (рівень розвитку почуття відповідальності, уміння керувати своєю поведінкою, аналізувати свої вчинки і відповідати за них);
- свобода (здатність до автономної діяльності, прийняття самостійних рішень);
- особиста гідність (визначається рівнем вихованості, самооцінки);
- індивідуальність (несхожість на інших).

Особистість визначають:

- неповторні фізичні якості;
- психічні процеси;
- темперамент;
- характер;
- здібності;
- мотивація;
- потреби;
- інтереси [10, с. 213].

Аналізуючи дані поняття можна з впевненістю сказати, що саме характеристика особистості та її якостей допомагають зрозуміти, чому світ людини так відрізняється від світу природи. А також, чому він залишається людським тільки на основі збереження багатства індивідуальних відмінностей між людьми.

Яка ж психологічна поведінка підвладна для дитини раннього віку? Як тільки-но немовля починає дорослішати і розуміти навколишній світ, його поведінка є дуже цікавою. А спостереження за ним викликає посмішку на обличчі. Саме такі прояви назавжди запам'ятовуються його батькам, які через багато років про них розповідають.

Загалом, психологічний розвиток для дитини – це оволодіння різноманітними діями, які не тільки навчають бачити світ та мислити, а й засвоювати, що таке «добре», а що «погано». До того ж вчитися поведінки у оточуючих, переймати собі їх звички. Тим самим формуючи свій внутрішній світ та свою особистість.

«Я сам!» Формування даної установки є одним із найважливіших новоутворень раннього дитинства. за допомогою якого з'являється усвідомлення своєї особистості та виникають перші уявлення про себе. Зокрема, дитина починає розуміти, до якої статі належить, відрізняє статеві ролі, розуміє, як слід поводити себе у суспільстві. До того ж чітко розуміє, що саме їй належить, і не просто розуміє, а й відстоює цю власність. А також починає проявляти своє ставлення до навколишнього світу, відчуває гордість, сором, провину тощо [8, с. 16].

Не таємниця, що для дітей раннього віку насамперед властива імпульсивність поведінки, а також безпосередність. Для кого як не для дітей важливо те, що турбує їх саме в цю годину і саме зараз. І спробуй їм при всьому цьому відмовити. Якщо дитина щось побачить і його захоче, то це буде доволі не просто. Слабко кажучи не просто. Їхня поведінка насамперед залежить від зовнішніх обставин. Напевно кожному з батьків знайома ситуація, коли дитина побачила в магазині іграшку і здіймає цілу істеріку, аби їй її купили. І що відбувається, коли батьки відмовляються купляти? Звісно, дехто заспокоївшись і нахнюпивши носа, спокійно йде додому. А дехто не припиняє стояти на своєму, і в підсумку добивається свого. Такої поведінки існують два варіанти, обидва з яких формуються поступово саме тоді, як дитина оволодіває правилами поведінки та вчиться підпорядковувати свої бажання обставинам, а також безпосередньо контролювати свої бажання та чужі вчинки.

Варто зауважити, що особлива роль відводиться почуттям, вони відіграють вагомий роль у житті дошкільнят. Наприклад, на фоні гарного настрою краще формуються умовні рефлекси, вчинки та навички. У дітей раннього віку проявляється широка гама почуттів: любов і звичка до оточуючих людей, зніяковілість, засмученість при невдачах, страх, впевненість або ж навпаки тощо.

До того ж емоційний стан дитини у перші роки її життя є дуже нестійким. Він дуже часто змінюється під впливом різноманітних факторів. Вона може почати просто так плакати і точно так сміятися або ж навпаки. І при всьому цьому їй доволі важко заспокоїти. У такому віці батьки навчають дитину відповідних вчинків, які потім за нею закріплюються. Наприклад, поділитися цукеркою або ж віддати іграшку молодшій дитині. З такими вчинками до неї приходять розуміння, що необхідно ділитися з оточуючими, не бути жадібним. Так дитина вчиться бути доброю.

З самого малку починає формуватися любов до рідних. Згодом дитина намагається отримати від них похвалу, що є для неї дуже важливим. У дитячому віці люблять, щоб їх похвалили. А якщо нею незадоволені, то дуже засмучуються. Варто зауважити, що діти дуже легко переймаються почуттями інших. Якщо заплакала одна дитина, то плач підхоплюють і інші дітлахи.

До того ж відмінною особливістю дитини раннього віку є те, що вона діє, не замислюючись, а під впливом почуттів та бажань. Дані бажання виникають на фоні того, що оточує дитину та потрапляє їй на очі. Тож поведінка насамперед залежить від зовнішніх обставин. Завдяки цьому дитину дуже легко до чогось залучити, проте так само легко і відвернути [7, с. 39]. Наприклад, коли дитина почала плакати, їй можна дати іграшку і цим самим відволікти або ж почати із нею гратися. Через секунду вона вже й не пам'ятатиме, що плакала.

Якщо взяти до уваги півторарічну дитину, то найважливішим джерелом її почуттів є поведінка дорослих. Вони неабияк звертають увагу на неї. Доволі часто доводиться помічати, що якщо хтось із батьків засмучений, особливо це стосується матерів, то дитина часто плаче, не спить. Тобто, якимось чином переймає дані почуття на себе, відчуває тривогу, через що веде себе не спокійно.

Доволі цікавий експеримент провели американські психологи Льюїс і Брукс-Ганн, які в результаті експериментів з дзеркалом виявили дещо цікаве. До восьми місяців для дітей є привабливим образ, який вони бачать у дзеркалі, проте не можуть зрозуміти, що це їхнє зображення. Після 8 і до 16 місяців діти можуть встановити різницю між своїм зображенням у дзеркалі й відображенням у дзеркалі інших людей. Даний факт свідчить про початок встановлення взаємозв'язків між певними особливостями з образом «Я». У той же час іноді дитина цього віку може повзати навколо дзеркала, намагаючись знайти «іншого». Коли експериментатор поставив губною помадою червону мітку на носі дитини, той її помітив, але буде вказувати на ніс в дзеркалі, а не на свій власний. А от вже у віці півтора роки діти починають розуміти, що бачать своє власне відображення. І при всьому цьому, якщо експериментатор поставив на носі дитини червону мітку, буде дещо інша реакція – дитина покаже на свій власний ніс. А вже до двохрічного віку самосвідомість ще більш вдосконалюється і не тільки до уваги знання своєї зовнішності, а й усвідомлення своїх власних дій [9, с. 145].

Не менш цікавий етап у розвитку самосвідомості дитини, коли вона починає називати себе спочатку по імені, а згодом в третій особі. Приблизно до трьох років з'являється займенник «Я» і формується первинна самооцінка. Проте, їй важко назвати самооцінкою у власному розумінні слова, оскільки вона є емоційним утворенням, що не містить раціональних компонентів. Скоріш за все дитина оцінює себе позитивно і недиференційовано – «Я хороший». В основі такої самооцінки лежить потреба дитини в емоційній безпеці. Через це самооцінка скоріш за все завищена. Наприклад, для дитини визнання того, що він щось робить гірше інших дітей, означає визнання того, що він взагалі гірший від них.

До того ж діти можуть приписувати собі відповідні якості і при цьому не розуміти значення відповідних слів. При цьому усвідомлювати лише їхній зміст.

Вже згодом дитина починає відчувати почуття сорому. Але у тому разі, якщо її дії не виправдовують очікувань від неї дорослих. Найчастіше вони відчувають сором, коли неправильно вимовляють слова, помиляються, розповідають віршик тощо. Також можна повернутися до прикладу, який був наведений вище. Дитина бачить в магазині іграшку і просить, щоб їй її купили. У даному випадку, коли батьки їй скажуть, що немає змоги купити, то дитині може стати соромно і вона припинить істеріку. Але все одно втриматися від таких бажань їй доволі важко і не завжди виходить. Те саме стосується і прикладу прибрати свої іграшки або ж припинити їсти цукерки.

Разом з цим дитина вчиться оцінювати й чужі вчинки, проте свідомо управляти поведінкою їй ще важко.

До того ж для дитини підвладна криза трьох років. Варто зауважити, що криза трьох років не обов'язково спостерігається саме у цьому віці, іноді вона може розвинути наприкінці періоду раннього дитинства. Криза обумовлена такими психологічними змінами в особистості дитини, як зародження свого «Я», зародження самосвідомості, прагнення виділитися у будь-який спосіб з поміж людей, що її оточують, ілюзія всемогутності тощо [1, с.14].

Відокремлення себе від інших людей, усвідомлення власних нових можливостей, які розвинулися у ранньому дитинстві, призводять до появи нового ставлення дитини до дорослих. А саме, вона починає порівнювати себе з ними, хоче користуватися такими правилами, виконувати такі дії як і вони. До того ж бути такою незалежною і самостійною. Наприклад, дитина бачить, що у мами є власна сумочка, телефон, документи, якість справи, робота, і вона хоче їй відповідати, копіює її. Просить купити їй сумочку, малює свої власні документи, бере іграшковий телефон, нібито ходить на роботу. Простими словами, хоче здаватися дорослою. Саме у таких випадках батьки говорять своїм дітям, щоб вони не поспішали дорослішати, ще набридне. Але ж хто б там слухав. Діти намагаються реалізувати свої бажання стати дорослими негайно. Найяскравіше дане бажання виявляється у прагненні до самостійності, протиставленні своїх бажань бажанням дорослих. Усе це втілюється у наполегливому «я хочу», «я сам». У такому разі, якщо дорослий не змінить свого ставлення до дитини, не подбає про ділове співробітництво, а навпаки демонструватиме свою перевагу, то це викличе негативну поведінку, характерну для кризи трьох років.

Криза трьох років проявляється у негативізмі, впертості, непокірності, свавіллі, протесті, деспотизмі тощо.

За Л. Виготським симптомами кризи трьох років є:

- негативізм – прояви у поведінці дитини, під час яких вона не хоче чогось зробити тільки тому, що це запропонував хтось із дорослих (реакція не на зміст дії, а на пропозицію дорослих);
- впертість – наполягання на своїй вимозі не тому, що їй цього дуже хочеться, а тому, що вона цього вимагає;
- норовитість – реакція дитини, спрямована проти встановлення для неї норм виховання, способу життя;
- свавілля, примхливість – намагання діяти самостійно, на свій розсуд;
- протест-бунт – поведінка дитини характеризується виявами протестів;
- симптоми знецінювання, дискредитації дорослого – ігнорування пропозиції, прохання, оцінки дорослого;
- прагнення до деспотизму – намагання виявляти необмежену владу щодо навколишніх;
- ревності щодо молодших і старших, якщо у сім'ї є діти;
- невротичні, психопатичні реакції – страхи, неспокійний сон, нічний енурез, різкі утруднення у мовленні тощо [5, с. 132].

Дані прояви впертості і негативізму спрямовані переважно проти дорослих, які постійно доглядають за дитиною, опікають її. Негативна форма поведінки рідко адресується іншим дорослим і ніколи не стосується однолітків. Особливості протікання цього періоду розвитку залежать від ставлення до дитини з боку дорослих. Намагання поводитися з нею, як і раніше, зумовлюють закріплення негативних ознак поведінки, збереження її упродовж усього дошкільного дитинства. Тактовна поведінка дорослих, надання дитині самостійності пом'якшують прояви негативізму. Однак усвідомлення дитини своїх можливостей, як правило, не відповідає їм. Домагання дітей цього віку надмірно великі. Прагнучи бути дорослими, вони хочуть не лише самостійно засвітити світло або сісти за стіл, а й піти у магазин, зварити обід, водити автомобіль тощо. Задовольнити ці прагнення повною мірою неможливо. Найпридатнішою формою їх задоволення є тільки форма гри. Перехід до ігрової діяльності не відбувається миттєво, оскільки дитина повинна ще оволодіти грою.

А от у родинах із однією дитиною доволі часто зустрічаються прагнення до деспотизму. Адже дитина вишукує безліч способів для виявлення деспотичної влади над оточуючими.

У основі даної кризи знаходиться об'єктивне протиріччя між новою тенденцією дитини до самостійного задоволення власних потреб та прагнення дорослого зберегти попередній стиль стосунків й обмежити тим самим активність дитини.

Варто зауважити, що існує чітка когнітивна симптоматика наближення кризи, а саме:

- гострий інтерес дитини до свого зображення у дзеркалі;
- стурбованість, як вона виглядає в очах інших;
- зацікавленість дівчаток своїм вбранням, заклопотаність хлопчиків власною компетентністю, наприклад, у конструюванні;
- гостра реакція на невдачі.

Дана описана криза є, зрозуміло, тимчасовою, але пов'язана з нею новоутворення (відокремлення себе від оточуючих, порівняння з іншими тощо) – важливий етап у психічному розвитку дитини [4, с. 27].

Прагнення дитини даного віку до самостійності знаходить найпродуктивніше вирішення у формі гри, тому криза трьох років і розв'язується шляхом переходу дитини до ігрової діяльності.

Насамперед центральним напрямком у подоланні кризи трьох років є реалізація осмисленої програми цілеспрямованого відокремлення з боку дорослого. Дана програма включає в себе такі форми поведінки дорослого, як ігнорування ревностей дитини, наполягання на праві батьків належати один одному, праві мати своє життя, окрема від дитини. А також заборону втручатися в розмову дорослих,

блокування агресії до іншого [7, с. 39]. Дані обмеження і заборони повинні відкривати дитині об'ємність і складність дорослого життя. Культурно та соціально нормована форма відокремлення дорослого від дитини – віддання її в дитячий сад. У дошкільних установах для дитини є набагато більше можливостей для самостійної діяльності, а відносини дитини з дорослими та іншими дітьми будуються на інших підставах, ніж в сім'ї. Програма відокремлення дорослого за своїм психологічним змістом полягає у поставленні між собою і дитиною зразків, правил, норм, вимог соціального життя, зразків дорослої поведінки.

Окрім цього, відділення дитини від дорослого до кінця раннього віку створює передумови для створення нової соціальної ситуації розвитку. Вперше дитина виходить за межі свого сімейного світу і встановлює відносини зі світом дорослих людей. Ідеальною формою, з якою дитина починає взаємодіяти, стає світ соціальних відносин. Протиріччя даної соціальної ситуації розвитку в тому, що дитина є членом суспільства, поза суспільством вона жити не може, і основна її потреба – жити спільним життям із дорослими. Неможливість діяти як дорослий в реальному плані, неможливість реалізувати бажання в самостійній соціальній поведінці обумовлює появу діяльності в плані уяви. Так виникає гра [2, с. 132].

Наприклад, для уявних ситуацій характерним є перенесення значень з одного предмета на інший та дії, які відтворюють в узагальненій та скороченій формі реальні дії дорослих. Саме через це в грі паличка може бути конячкою, брусок дерева – милом, а прутик – олівцем тощо. З ними можна робити ті ж дії, що із реальним предметом. Це стає можливим на основі розбіжності видимого та смислового полів, що з'являється в дошкільному віці та дозволяє виникнути внутрішньому плану дій.

У даній сюжетній грі дитина приймає на себе ті ролі, які так чи інакше відповідають деяким суспільно-трудовим функціям дорослим та вносять у свою гру деякі норми відносин, які пов'язані із даними функціями. А от у процесі рольової гри дитина починає орієнтуватися в загальному сенсі людської діяльності. А також в тому, що будь-яка предметна дія включена в людські відносини і, так чи інакше, спрямована на інших людей. Дитина ж виявляє при цьому, що самі відносини мають ієрархічну систему підпорядкування, управління та виконання.

Висновки

Проведені дослідження підкреслюють практичне значення поданого матеріалу. Отже, до питання формування особистості у ранньому віці не можна відноситися байдуже. Виховуючи дитину, потрібно розуміти, що це вимагає великої праці. Адже саме в дитинстві зароджуються найголовніші психологічні процеси, від яких багато в чому залежить сприйняття навколишнього світу. Саме в дитинстві дитина проводить межі між «добром» і «зломом», між тим, що є «добрим», а що «поганим». І якщо дати їй не правильне розуміння – наслідки можуть бути плачевними. До того ж, у дитини зароджується любов не лише до рідних: мами, тата, бабусь, дідусів та близьких, а й до тварин. Якщо дитину не привчити до них гарно відноситися, не ображати та не закласти поняття, що їх потрібно любити, то не варто чекати цього від них у дорослому віці. Говорити про те, що дітей потрібно любити, напевно, взагалі не варто. Адже, це і саме по собі є зрозумілим. Любов є запорукою всього і без неї виховувати дитину просто не можливо. А саме головне, що дитина повинна бачити цю любов і розуміти, що вона потрібна. Адже це є проблемою багатьох дітей, тому що через нестачу любові у дорослому віці виникають серйозні проблеми з психікою. Також не варто забувати про кризу трьох років. Їй потрібно приділяти вагому увагу та не залишати дитину з нею наодинці.

Список використаної літератури

1. Абрамов Г. В. Возрастная психология / Г. В. Абрамов. – М., 1997. – 12 с.
2. Бондарчук О. І. Сім'я як осередок соціалізації дитини // Проблеми соціальної захищеності дітей в ринкових умовах / О. І. Бондарчук. – К.: АЛД, 1998. – 132 с.
3. Варга А. Я. Роль родительского отношения в стабилизации детской невротической реакции / А. Я. Варга. – М. : ВесМГУ, 1985. – № 4. – 32 с.
4. Гарбузов В. И. Неврозы и их лечение / В. И. Гарбузов, А. И. Захаров, Д. Н. Исаев. – Л.: Медицина, 1977. – 27 с.
5. Добрович А. Б. Кто в семье психотерапевт? / А. Б. Добрович. – М. : Знание, 1985 – 132 с.
6. Заброцький М. Основи вікової психології / М. Заброцький. – Тернопіль, 2003. – 7 с.
7. Каган В. Е. Преодоление: неконтактный ребенок в семье / В. Е. Каган. – СПб. : Фолиант, 1996. – 39 с.
8. Кон И. С. Родители и дети // Психология ранней юности / И. С. Кон. – М. : Просвещение, 1989. – 16 с.
9. Макаренко А. С. Книга для родителей / А. С. Макаренко. – М. : Педагогика, 1988 – 145 с.
10. Фрейд З. Психология бессознательного / З. Фрейд. – М. : Просвещение, 1990 – 213 с.